

**PYHÄTUNTURIN
KANSALLISPUISTO**

Metsäntutkimuslaitos
Unioninkatu 40 A
00170 HELSINKI

Puh. (90) 661 401

Pyhätunturin kansallispuisto
98540 KULTAKERO

Puh. (9692) 82 762

Kansikuva: Näkymä Uhriharjulta
Noitatunturille

Julkaisija: Metsäntutkimuslaitos/Tiedotus

Teksti: Marja Ruutu

Kuvat: Tapani Vartiainen

PYHÄTUNTURIN GEOLOGIASTA

Pyhätunturi on seitsemän kilometriä pitkä tunturijono, jossa korkeat kerot ja syvät kurut vuorottelevat. Korkein huippu, Noitatunturi, kohoaa 540 metriä merenpinnan yläpuolelle. Suurin kuru, Isokuru, on yli 200 metriä syvä tunturirotko. Tunturin ympäristö on alavaa, ja viisilakisen tunturijonon särmikäs siluetti näkyy peninkulmien päähän.

Ältään Pyhätunturi on yksi maapallon vanhimpia vuoria: se syntyi yli 2 000 miljoonaa vuotta sitten. Kuten nykyiset alpit, kohosi nuori Pyhätunturi aikanaan kilometrien korkeuteen.

Se, mitä Pyhätunturista on nykyään jäljellä, on kovaa, kulutusta kestävää kvartsiittia, kerros kerrokselta muinaismeren pohja- ja rantahiekoista kasautunutta. Kerrokset ovat selvästi näkyvissä, paikoin vaakasuorina, joskus pystysuoraan kääntyneinä kerrospinkkoina. Joissakin kerroksissa näkyvät vieläkin muinaismeren aaltojen jäljet, samalla lailla kuin ne näkyvät nykyistenkin järvien rantahiekoissa.

Muinaismeren aaltojen jäljet Pyhätunturin kvartsiitissa.

Tunturin etelärinteillä on jonkin verran myös konglomeraattia, eri kokoisista soramurikoista koostunutta kiveä.

Vanhimmat puistosta löytyneet kivet syntyivät tuolivuorten purkauksissa jo 2 500 miljoonaa vuotta sitten. Nämä vulkaniitit ovat nyt maakerrosten peitossa.

Syksyn kosteus jäätyy talvella kallion hiuksenhienoissa rakosissa. Kun vesi jäätyessään laajenee, rikkoo se kovimmankin kiven kivilouhikoksi eli rakaksi. Se peittää nyt lähes kauttaaltaan Pyhätunturin kuruja ja keroja.

Mutta kansallispuiston alue ei ole pelkkää rakkaista tunturia: löytyy aapasoi, eri metsätyyppejä, smaragdinvihreitä lampia, kirkkaita puroja ja vehmaita puronvarsilehtoja. Pyhätunturin kansallispuistosta onkin sanottu, että se on kuin Lappi pieniskoossa.

Kansallispuiston aapasuot kuuluvat Peräpohjolan laajaan aapasuovyöhykkeeseen. Näkymä Kultakerolta Tunturiaavalle.

IKIMUISTOINEN PYHÄ TUNTURI

Saamelaisille Pyhätunturi on ollut muinoin uhri-paikka.

Miksi saamelaiset palvoivat Pyhää? Vastaus selviää kun tietää, etteivät seidat, saamelaisten luonnonjumalat, aina olleet puita tai puusta kyhättyjä. Erikoisen näköiset kivet, kallioseinämät ja kokonaiset tunturit olivat saamelaisten jumalia. Voimme siis arvailla, että Pyhätunturin jylhyys, karu kivikkaisuus sekä tunturin huipulta avautuvat laajat näkymät saivat saamelaiset pitämään tunturia pyhänä paikkana.

Alueen saamelaiset olivat pääasiallisesti ns. metsälappalaisia, jotka hankkivat elantonsa metsästä-mällä. Perimätiedon mukaan he kävivät uhreineen Uhriharjulla metsästysonnea pyytämässä. Poronhoidon yleistyttyä käytiin poroerotusten jälkeen anelemassa hyvää poronhoitovuotta. Uhreiksi seidoille vietiin peuran tai poron sarvia, kalloja, luita ja joskus kokonaisia eläimiä. Seitakiviä voideltiin peuranverellä tai -rasvalla. Näin palvottiin seitoja vielä 1600-luvulle asti.

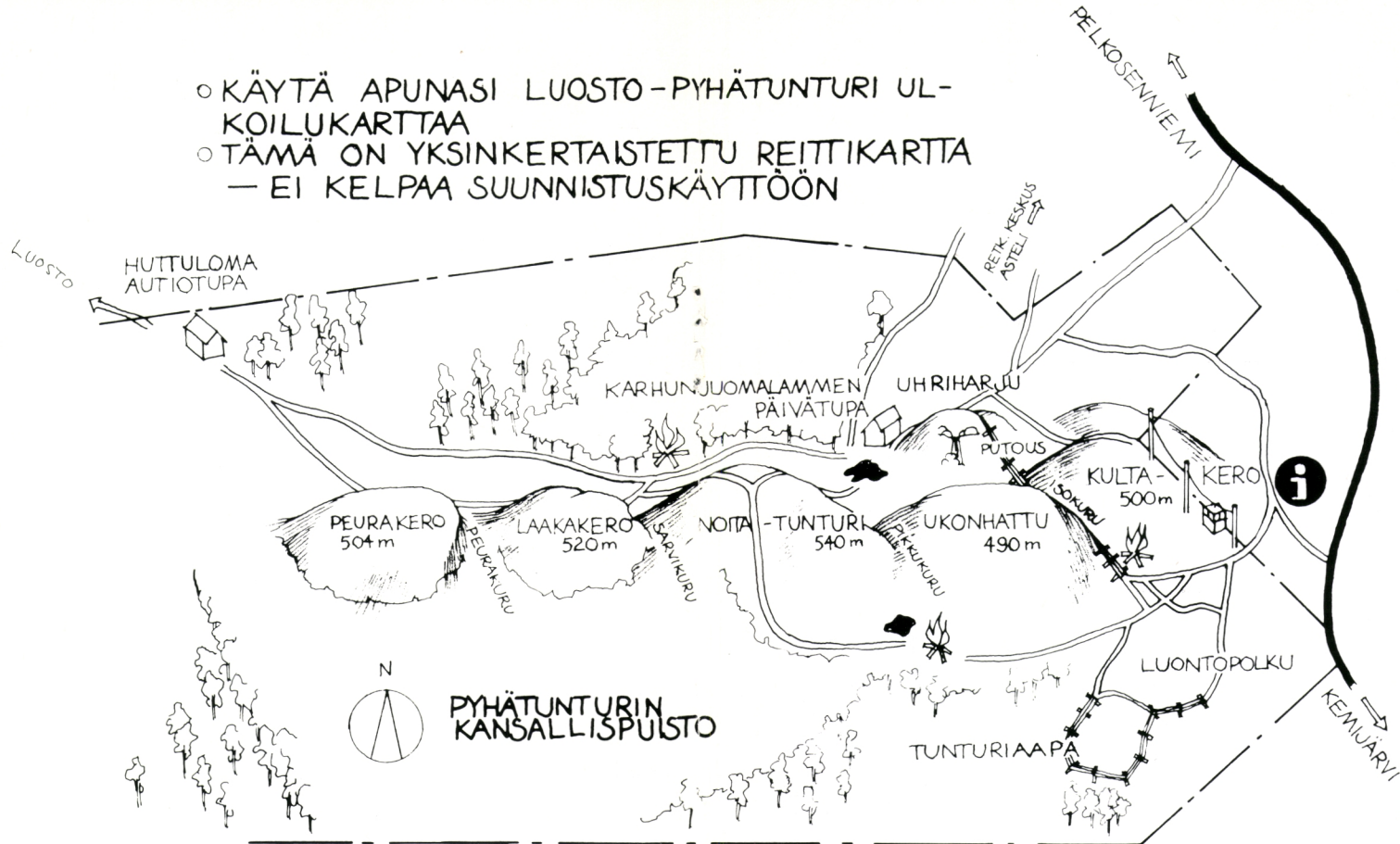
Pakanalliset menot loppuivat 1600-luvun lopulla. Saamelaiset kastettiin joukkokasteella kristinuskoon paikoilla, joita yhä nimitetään Pyhänkasteenlammeksi ja Pyhänkasteenputoukseksi.

Aina 1700-luvulle asuivat saamelaiset Pyhätunturin ympäristöä. He joutuivat väistymään ensin karjalaisten verottajien takia, sitten muiden heimojen tultua lännestä käsin vesireittejä pitkin.

Alkuperäiset saamelaiset siirtyivät pohjoisemmaksi, eivätkä he enää näitä seutuja asusta. Perintönä meidän päiviimme ovat säilyneet vain paikan nimet, jotka kertovat saamelaisten vanhoista tavoista ja uskomuksista.

Itse kansallispuiston alueella ei tiettävästi ole koskaan asuttu, siihen rakkainen tunturi on liian karu. Mutta aivan puiston tuntumasta on löydetty kivikautisen asutuksen merkkejä.

- KÄYÄ APUNASI LUOSTO-PYHÄTUNTURI ULKOILUKARTTAA
- TÄMÄ ON YKSINKERTAISTETTU REITTIKARTTA — EI KELPAA SUUNNISTUSKÄYTTÖÖN

METSÄNTUTKIMUSLAITOKSEN
OPASTUSKESKUS

TUPA

NUOTIOPAIKKA

PYHÄNKASTEENLAMPI
JA — PUTOOS

PITKOSPUUT

PYHÄTUNTURIN
KANSALLISPUISTO

KASVISTO

Vanhimmat männyt ovat täällä yli 400-vuotiaita. Mäntymetsiä on eniten. Kuuset ovat kapealatvaisia lapinkuusia. Puuraja sijaitsee alempana kuin monilla muilla tuntureilla: mäntyrajan korkeus vaihtelee 320:stä 400 metriin. Tämä johtuu tunturin rakkaisuudesta ja jyrkkyydestä. Ylhäällä tunturissa kasvaa paikoin runsaastikin tunturikoivua, pajuja sekä tuulen ja lumen maahan painamia ikivanhoja katajia.

Rakkaisuudesta ja kvartsiitin vähäkalkkisuudesta johtuu myös se, että tunturikasveja on vain harvoja. Tavallisimmat täällä esiintyvät ovat sielikkö, kurjenkanerva, tunturilieko ja riekonmarja. Joskus tunturilta kivenkolosta voi löytää tyypillisen kalkinkarttajakasvin, liesun.

Alarinteiden ja puronvarsilehtojen kasvillisuus on paikoin hyvinkin rehevää. Sieltä kulkija voi tavata sinivalvatin, musta- ja punakonnanmarjan, lettoriikon, kaarlenvaltikan, kellosinilatvan, lapinleinikin ja sorean hiirenportaan.

Kivijäkälien tutkijalle tunturi saattaa olla aarreaitta. Niillä luonto on kirjonut eri värisiä ja monimuotoisia kuvioita tunturirakan pintaan.

Karussa tunturikivikossa viihtyy harvinainen liesu.

Talvisin saamelaiset vaelsivat pyhille paikoilleen pitkin jäätyneitä aapasaita.

ELÄIMISTÖ

Ilvestä ja karhua on tavattu puiston alueella usein, mutta susi tai ahma eivät täällä vakituiseen asusta.

Metsäkanalinnuista metsoa, pyytä ja riekkoa on jonkin verran. Kolopesijöille löytyy pesäpuita: pöllö-, tikka-, palokärki- ja tervapääskykannat ovat puistossa runsaita.

Vesipääsky ja suokukko viihtyvät aapasuolla. Siellä viivähtävät myös kurki, joutsen ja hanhet, vaikka eivät jääkään pesimään.

KANSALLISPUISTON JÄRJESTYSSÄÄNNÖT

Sallittua

- ★ Suurimmassa osassa kansallispuistoa saa liikkua vapaasti jalan tai hiihtäen.
- ★ Jotta puiston luonto ei kuluisi, on suositeltavaa kulkea retkeilypolkuja pitkin.
- ★ Leiriytyminen ja tulenteko ovat sallittuja vain niille varatuilla paikoilla ja käyttäen säästeliäästi paikalle tuotua puuta.
- ★ Marjoja ja sieniä saa poimia.

Kiellettyä

- ★ Leiriytyminen ja tulenteko muualla kuin niille varatuilla paikoilla.
- ★ Metsästys ja kalastus.
- ★ Kivien, kasvien, tai maa-ainesten ottaminen.
- ★ Porojen häiritseminen.
- ★ Koirien pitäminen vapaina.
- ★ Luonnon roskaaminen.

KANSALLISPUISTOJEN TARKOITUKSENA on luonnon suojelu ja säilyttäminen koskemattomana tulevillekin polville. Virkistyskäytön lisäksi puistot palvelevat tutkimusta ja opetusta.

PYHÄTUNTURIN KANSALLISPUISTO

Kansallispuisto on perustettu vuonna 1938, jolloin laki maamme ensimmäisistä kansallis- ja luonnonpuistoista vahvistettiin. Siten Pyhätunturin kansallispuisto on, Pallas-Ounastunturin kansallispuiston ohella, maamme vanhin kansallispuisto. Sen tarkoituksena on säilyttää luonnontilaisina geologisesti ainutlaatuinen tunturijono ja sen tunturimetsät, saamelaisten historialliset uhripaikat sekä kristinuskon tuloon liittyvät kastepaikat.

Puiston pinta-ala on 42 km². Osa siitä on Kemijärven kaupungin ja osa Pelkosenniemen kunnan alueella.

Maantieteellisesti alue kuuluu Peräpohjolaan, kulttuurihistoriallisesti Lappiin.

